

hayvanın necis sayılıp sayılmamasına, etinin yenip yenmemesine, ölüm şekline ve derisinin tabaklanıp tabaklanmamasına bağlı olarak mezhepler tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir.

Eti yenen hayvanların usulüne göre kesilmesi halinde eti gibi derisinin de dinî bakımdan temiz sayılacağı ve tabaklamaya gerek kalmadan kullanılacağı hususunda mezhepler görüş birliği içindedirler. Ölmüş veya usulüne göre kesilmediği için bu hükümde olan hayvan derisinin tabaklanmadan kullanılmayacağı konusunda da ittifak vardır.

Hayvan derilerinin kullanılması hususunda en geniş yorumu yapan Hanefî fakihlerine göre eti yensin veya yenmesin domuz dışındaki bütün hayvanların derileri kullanılır. Bir hayvan canlı iken kesilmişse derisini tabaklamaya gerek yoktur. Ölü olarak bulunan hayvanların derileri ise ancak tabaklanarak kullanılır. Bazı hadislerde ölmüş hayvan etinin yenilmesinin haram, derisinden faydalanmanın câiz olduğu ifade edilirken başka hadislerde tabaklamanın deriyi temizlediği bildirilmiştir (Buhârî, "Büyû", 10; Müslim, "Hayz", 100, 105; Ebû Dâvûd, "Libâs", 41; Tirmizî, "Libâs", 7; Nesâî, "Fer" ve "L-âti're", 4). Bu hadisleri birlikte değerlendiren fakihler, ölü hayvan derisinin tabaklanmakla temizleneceği sonucuna varmışlardır.

Şâfiîler, ölmüş hayvanlarda olduğu gibi eti yenmeyen hayvanların derilerinin de kesimle değil ancak tabaklanma ile temiz hale geleceğini ileri sürmekte, bu arada derisinin hiçbir şekilde kullanılmayacağını kabul ettikleri domuz köpeği de eklemektedirler. Hanbelî mezhebi ile Mâlikî âlimlerinin çoğunluğuna göre de eti yenmeyen hayvanların derisi kesimle temiz hale gelmez. Ancak bazı Mâlikî fakihleri bu hükmü yalnız domuz hasrederek haram oluşunda ihtilâf bulunan veya mekruh sayılan hayvanların derilerinin kesimle temiz sayılacağı görüşündedirler. Öte yandan Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre eti yenmeyen hayvanları derisinden faydalanmak için kesmek câiz değildir; Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre ise câizdir.

Hanbelî ve Mâlikî mezheplerinde hâkim görüşe göre ölü hayvanların derileri tabaklanma suretiyle temizlenmez; çünkü Hz. Peygamber, vefatından kısa bir süre önce ölü hayvan derilerinin kullanılmasını yasaklamıştır (Müsned, IV, 310; İbn Mâce, "Libâs", 26; Ebû Dâvûd,

"Libâs", 39; Tirmizî, "Libâs", 7). Ancak tabaklamanın deriyi temizlediğine dair daha önce zikredilen hadislerin sahih oluşuna karşılık muhaddisler bu hadisin delil olarak kullanılmasına engel teşkil edecek illetler taşıdığını belirtmişlerdir (Tirmizî, "Libâs", 7; Azîmâbâdî, XI, 185-187). Her iki mezhebe göre de ölü hayvan derisinin temiz sayılmamakla birlikte tabaklandıktan sonra üzerine oturmak veya kap yaparak içine kuru yiyecek koymak gibi maksatlarla kullanılması câizdir. Ölü hayvan derisinin tabaklanma ile temizleneceğine dair Mâlikî mezhebinde başka bir görüşün bulunması yanında Ahmed ve Hanbelî'den, diri iken temiz sayılan ölü hayvanların derisinin bu hükme tâbi olacağına dair bir görüş rivayet edilmiştir. Bazı Hanbelî âlimleri ise yalnız eti yenen hayvanların derisinin tabaklanma ile temiz olacağını belirtmişlerdir.

Derinin temizlenmesinde önemli bir işlem olan tabaklama konusu üzerinde fakihlerin titizlikle durdukları görülmektedir. Fıkıh âlimleri, tabaklamanın derinin nemini kurutucu, kirini temizleyici ve kokusunu giderici mahiyette olması gerektiğini ittifakla belirtirler. Bazı fakihler, bu işlem sırasında kullanılan maddelerin de temiz olması üzerinde durur ve zamanın tabaklama tekniğine uygun olarak kullanılan ancak dinen pis sayılan bazı maddelerle yapılan temizliği geçerli saymazlar. İslâm hukukçularının çoğunluğu ise böyle bir şart aramazlar. Fakihlerin bu konudaki ihtihadlarının dönemlerindeki teknik ve kimyevî imkânlardan etkilendiği muhakkaktır. Genel olarak kiri, nemi ve kokuyu gideyen her türlü tabaklama işleminin yeterli olduğu kabul edilir.

Dinen temiz sayılan ve kullanılmasına izin verilen deriler hukukî değeri olan (mütekavvim) bir mal sayılır ve İslâm hukukunun genel prensipleri çerçevesinde her türlü hukukî işleme konu olur. Aynı şekilde mütekavvim mal olması dolayısıyla deri gasp, itlâf, hırsızlık gibi haksız fiillere karşı da korunmuştur. Gasbedildiğinde gâsıbın mevcutsa deriyi iade, değilse tazmin borcu doğar; çalınması durumunda değeri nisap miktarına ulaşmışsa hırsızlık için öngörülen ceza uygulanır. Derinin temizliği ve kullanımı ile ilgili olarak ortaya koydukları hükümler çerçevesinde mezheplere göre hangi tür derinin mütekavvim sayılacağını ve hangi hükümlerin uygulanacağını tesbit etmek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 227; II, 234; III, 476; IV, 15, 310; V, 74-75; VI, 155; Dârimî, "Edâhi", 19-20; Buhârî, "Büyû", 10; Müslim, "Hayz", 100, 105-107; İbn Mâce, "Libâs", 26; Ebû Dâvûd, "Libâs", 38-41; Tirmizî, "Libâs", 7, 31-32; Nesâî, "Fer" ve "L-âti're", 4-5, 7; Serahsî, el-Mebsûl, XII, 14, 131; Kâsânî, el-Bedâ'î, I, 74, 86; İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 66-71, 79-80; IV, 309-310; VIII, 244; Nevevî, el-Mecmû', I, 214-230, 239-240; Zeylaî, Tebyînü'l-ḥakā'ik, Bulak 1313 — Beyrut, ts., I, 25-26; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-ḳadîr, I, 81; IV, 426; VII, 400, 404; VIII, 421; Buhârî, Keşşafü'l-ḳinā', I, 54-55; el-Fetâwâ'l-Hindîyye, V, 301, 346; Haraşî, Şerhu Muhtaşarı'l-Halil, I, 89-90; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 136, 137; IV, 30, 224; Azîmâbâdî, 'Avnû'l-ma'bûd, XI, 185-187; Sâlih el-Ezherî, Cevâhirü'l-iktilâ, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), I, 223; II, 73, 185; Muhammed Abdülazîz Amr, el-Libâs ve'z-zîne fi's-şer'ati'l-İslâmiyye, Beyrut 1405/1985, s. 294-302; Abdülazîz b. İbrâhim el-Ömerî, el-Hüfref ve's-sînâ'at fi'l-Hicâz ft 'aşri'r-Resûl, [baskı yeri yok] 1985, s. 326-328; Mu.F, XV, 249-260; XX, 34, 226-233. MUSTAFA BAKIR

Türkler'de Dericilik. Bütün Türk topluluklarında deri işçiliği ilerlemiş bir sanayi dalı olarak görülmektedir. Büyük bir ihtiyaç şeklinde ortaya çıkan deri kullanımı, dericiliğin yanı sıra hayvancılığın da gelişip yaygınlaşmasına yol açmıştır. Hayvancılıkla uğraşan eski Türk topluluklarının giyim eşyası yün, deri ve kürk mâmullerinden oluşmaktaydı. Orta Asya Türkleri'nin özellikle atlı yolculuğa çıkacakları zaman deri pantolon giydikleri bilinmektedir; bu durum, hayatlarının büyük kısmı at sırtında geçen Türkler için deri ve deri işçiliğinin önemini gösterir.

Deri ve deri mâmulleri üretim tekniğinin ileri bir seviyeye ulaştığı Ortaçağ İslâm dünyasının çarşılarında bu tür eşyanın sergilendiği birçok dükkân bulunurdu. Elbise, ayakkabı ve tulum gibi şeylerin yanında derinin en çok kullanıldığı alanlardan biri de ciltçilikti. XIV-XVI. yüzyıllarda mücellitlerin deri ve kösele kitap kapaklarına işledikleri motifler, ciltçilik sanatının ulaştığı noktayı göstermesi bakımından önemlidir. İslâm âleminde kitabın kutsal sayılması ciltçiliğe özel bir değer verilmesini sağlamış ve bu sanat hemen hemen bütün İslâm devletlerinde en ileri seviyeye ulaşmıştır. Cilt işlerinde özellikle müslüman Türkler çok başarılı olmuşlar ve bu mesleğe tutku derecesinde bir sevgi beslemişlerdir. Halen kütüphanelerde bulunan binlerce kitabın arasında ciltsizlerin çok az olması bu sevginin bir delilidir. Öte yandan derinin kâğıt imalinde de önemli bir ye-

re sahip bulunduğu bilinmekte, kâğıtçıların koyun derisinden “kâğıt mayası” adı verilen bir sıvı elde ettikleri ve bununla yaptıkları kâğıtların daha dayanıklı ve sağlam olduğu, 14 Rebülevvel 1224 (29 Nisan 1809) tarihli bir belgeden öğrenilmektedir.

Çeşitli araştırmalar, Anadolu’da debbâklık ve deri işçiliğinin ilk gelişen meslek ve bunu başlatan kişinin de Ahî teşkilâtının kurucusu Ahî Evran olduğunu göstermektedir. Ahî Evran’ın debbâğ olmasından dolayı debbâklık, ayakkabıcılık ve saraçlık ahî teşkilâtının bünyesinde önem kazanmıştı. Debbâğlar, Ahîlik gelenekleri sayesinde diğer esnaf loncaları üzerinde nüfuz sahibi idiler ve Anadolu debbâğlarının piri sayılan Ahî Evran’ın Kırşehir’deki zâviyedârı bütün esnaf loncalarının ahî babası olarak kabul edilmektedir.

Selçuklular zamanında Diyarbakir ve Kastamonu, Anadolu deri sanayiinin merkezi durumundaydı. Beylikler döneminde ise sepicilikte kullanılan mazının ve özellikle derinin ihraç malları arasında yer alması dericiliğin bu devirde de ileri seviyede olduğunu göstermektedir. Anadolu’da Moğol istilâsının ardından gerileyen deri sanayii Osmanlı döneminde yeniden canlanarak Avrupa dericiliğinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Orta-Avrupa devletleri, ileri deri teknolojisini Türkler vasıtasıyla tanıdıklarından bunları hep Türk işi saymışlardır. Özellikle hayvancılığa uygun Macar topraklarında Osmanlı deri sanatı yerli halk tarafından hemen benimsenmiş ve debbâğhânelerde geniş uygulama alanı bulduğu gibi XVII. yüzyılda Fransa kralının daveti üzerine Paris’e giden Macar debbâğ ustalarının Fransa’ya da yayılmıştır.

Osmanlılar’ın ilk devirlerinde hayvancılıkla uğraşan göçebe Türk aşiretlerinin sepicilik, deri eşya ürünlerinin sergilenmesi ve pazar temini gibi meseleleri, bunların şehir merkezlerine yakın yerlere iskân edilmelerini zorunlu kılmıştır. Böylece aşiretler ekonomik açıdan şehir halkıyla bütünlük oluşturmuş bunun sonucunda debbâklık ve deri eşya imalatı şehirlerde süratle gelişerek pek çok Avrupa ülkesinin yüksek ücret karşılığında satın aldığı en iyi kalite ürünleri imal edecek düzeye çıkmıştır. Osmanlı Türkleri’nde büyük gelişme gösteren dericilik XV ve XVI. yüzyıllarda kasabalara kadar yayılarak diğer esnaf kolalarının arasında önemli bir yere sahip oldu ve özellikle İstanbul, Edirne, Kayse-

ri, Ankara, Bursa, Manisa, Tokat ve Kon-ya gibi şehirlerin ticarî hayatına canlılık getirdi. XVI. yüzyılda Pierre Belon Türk dericiliğini ve deri işlemeciliğini överken Avrupa’daki dericilikten “yamacılık” şeklinde bahsetmektedir. Joseph Pitton de Tournefort ise Türk terliklerinin bilâ kendi ayakkabılarından daha temiz dikildiğini, basit yüzölçümü olmakla birlikte özellikle İstanbul’da yapılanların uzun zaman dayandığını ve burada Doğu Akdeniz’in en iyi ve en hafif derisinin kullanıldığını kaydetmektedir. Aynı şekilde Tavernier Diyarbakir’de kırmızı, Musul’da sarı ve Urfa’da siyah maroken üretildiğini, bunların en güzellerine ise XV. yüzyılın ortalarından itibaren kalabalık derici esnafının toplandığı merkezlerden biri olan Tokat’ta rastlandığını söylemektedir. 1660’ta Diyarbakir’i ziyaret eden M. Poulet de Anadolu’ya gelen İranlı, Mısırlı, Kafkasyalı, Rus ve Polonyalı tüccarların buradan sahtiyan götürdüklerini yazmakta, en mükemmel deri işçiliğinin Diyarbakir’de olduğunu belirtmektedir. Manisa’da imal edilen sahtiyan ise saray ayakkabıcıları tarafından kullanıldığı gibi İstanbul piyasasında da çok rağbet görüyordu.

Şehir pazarlarındaki ham ve yarı mâmul deri alım satımı, “ehl-i hibre” denilen bir komisyon tarafından düzenlenen narha göre yapılmaktaydı. Narh, mâmul-lerin masrafı ile kârının hesaplanması sonucu tesbit edilir ve kadı sicil defterlerine geçirilirdi. Böylece her malın kalitesine göre belirlenen fiyatlarla üretici, tüketici ve satıcı korunmaya çalışılırdı. XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa ülkelerinin Türk derilerine fazla itibar etmeye başlaması debbâklık sanatını önemli bir meslek haline getirdi. Debbâğlar dağıtımdan aldıkları ya da bizzat değişik yerlerden getirttikleri ham derileri debbâğhânelerde sepilemekte ve bunlara istenilen rengi verdikten sonra dikici esnafına satmaktaydılar. Debbâğ esnafı üretimlerinin önemli bir kısmını “mîrî hizmet” olmak üzere düşük bir ücretle devlete verir, ancak devletin ihtiyacını karşıladıktan sonra elinde kalanı piyasaya sürebilirdi. Debbâğlar, derinin savaş malzemesi olması bakımından öncelikle tersane, cebehâne, tophâne ve mehterhâne gibi askerî kuruluşların ihtiyaçlarını karşılamak zorunda idiler. Deri fiyatlarının genelde sabit olmasına rağmen kış şartlarının ulaşımı zorlaştırması, ham derinin yeterli miktarda elde edilememesi, ürünlerin muhtekirler tarafından

depolanması veya gizlice ihraç edilmesi gibi bazı hallerde iki üç misline çıktığı görülmekteydi. Tekel (yed-i vahid) sistemi içinde bulunan ve stratejik malzeme olan deri ancak devlet müsaadesiyle yurt dışına çıkarılabilir, izin almadan çıkarılanlar şiddetle cezalandırılırdı. Dericilikle uğraşan kişilerin nizamla uymadıkları ve üretimde hile yaptıkları görüldüğünde esnaf yöneticileriyle devlet temsilcileri bir araya gelerek ilgili şahısları ikaz, tekdir veya te’dir ederlerdi. Kanunsuz fiilin tekrarı halinde suçu işleyen esnaf müslüman ise hapsedilir, gayri müslim ise küreğe konur, ayrıca kendisine meslekten el çektirme cezası uygulanırdı.

Debbâğlar XVIII. yüzyılın ikinci yarısında sanatlarının zirvesine çıkmışlardı ve zenginlik açısından diğer esnaftan üstün idiler. Her biri iki üç katlı yüksek binalarda faaliyet gösteren debbâğhânelerde, bir ustanın idaresinde çırac ve kalfalardan oluşan en az on beş yirmi kişilik işçi grubu çalışır, her debbâğhânenin su ile işleyen ve palamut öğütme-yeye yarayan bir değirmeni ile bostan kuyusu gibi kuyuları olurdu. Deriler önce bol suda iyice yıkanır, arkasından kireç kuyularına yatırılırdı. Bir müddet burada kaldıktan sonra “kaveleta” denilen özel bir bıçakla kirecin yaktığı kıllar ve yağ, et gibi kalıntılar kazınır, daha sonra deriler aralarına mazi, palamut veya güvercin, tavuk ve köpek dışkısı ufalanarak üst üste serilip bir müddet bekletildikten sonra tekrar kaveleta ile temizlenirdi. Bu işlem derinin istenilen kaliteye ulaşmasına kadar devam ederdi. En sonunda kösele, sahtiyan meşin, maroken gibi işlenmiş deri haline getirilen ham deriler, kırılmalarını önlemek ve rahat kullanılmalarını temin etmek amacıyla don yağı, kuyruk yağı veya balık yağı ile yağlanarak yumuşatıldıktan sonra piyasanın istediği renklere boyanarak satışa sunulurdu.

Debbâğhâneler şehir ve kasabaların dışında, deniz kıyısı veya akarsuların yerleşim alanından çıktığı kesimlerde inşa edilirdi. Fakat zamanla şehir ve kasabaların gelişip büyümesi sonucu debbâğhânelerin mahalle aralarında kalması hayatı olumsuz yönde etkiledi ve pis koku ile atık maddelerin insan sağlığını tehdit eder hale gelmesi üzerine 1838 yılında bir karantina nizamnamesi yayımlanarak debbâğhâne çevrelerinin ağaçlandırılması veya bu kuruluşların tamamen şehir dışına çıkarılması hükmü getirildi.

Osmanlı dericiliğinin her devirde en ileri ve gelişmiş merkezi İstanbul olmuştur. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre İstanbul'da XVII. yüzyılda başlıcaları Kazlıçesme, Kasımpaşa ve Üsküdar'da olmak üzere 700 kadar debbâğhâne mevcuttu. Buradaki deriye dayalı üretim tüketimi karşılamadığından gerek Rumeli gerekse Anadolu'nun önemli dericilik merkezi şehirlerinden ham ve işlenmiş deriler tüccarlar vasıtasıyla İstanbul'a getirilirdi. Debbâğ esnafı yöneticileri, ham derileri "lonca yeri" tabir edilen mahalde esnafın tezgâh ve alet kapasitesine göre dağıtırdı. Tuzlanmış ve kurutulmuş olarak gelen ham deriler debbâğlara, sepilenmiş deriler ise çoğunluğu Mercan Çarşısı'nda bulunan dikici esnafına satılırdı.

Tanzimat'tan sonra Osmanlı deri sanayiinde büyük bir gerileme oldu. Başlangıçta mezbahalarda kesilen hayvanların postlarını olduğu gibi alan debbâğ esnafı bunların yün ve kıllarını keçeci, külahçı ve yorgancılara satarak gelir sağlardı. Debbâğların tekeli ve **gedik*** sisteminin kaldırılmasından sonra bu imkandan mahrum kalmaları, yabancı tüccarların ham derileri yüksek fiyatla toplayıp dışarıya götürmeleri sebebiyle işleyecek deri bulamamaları, bulduklarını ise artan fiyatları yüzünden satın alamamaları gittikçe fakirleşmelerine ve bu sanatın gerilemesine yol açtı. Öte yandan Avrupa'da her zanaat dalında olduğu gibi debbâğlığın da makineleşmesi ve Osmanlılar'ın bu gelişmeye ayak uyduramaması gerilemeyi hızlandırdı. Avrupa ile rekabete dayanamayan debbâğları bir araya getirmek ve deri sanayiini geliştirmek için 1864 yılında bir ıslah komisyonu kuruldu. Bu komisyon gedik imtiyazının yine eskisi gibi devam etmesine ve debbâğ esnafının ayrı ayrı çalışmayıp birleşerek bir ortaklık kurmasına karar verdi. Eylül 1866'da 11 altın sermaye ile kurulan ve otuz maddelik bir nizamname ile işe başlayan Şirket-i Debbâğıyye Avrupa standartlarına uygun

Deri çizme
(TSM,
Envanter,
nr. 2/4447)

üretim geçti ve Türk dericiliğinin itibarını arttırdı; hatta devrin devlet adamları şirketin gelişmesine yardımcı olmak için hisse senetlerinden satın aldılar. Ancak gedik imtiyazının muhafaza edilememesi işlerin bozulmasına ve kısa sürede şirketin dağılmasına sebep oldu; bunun üzerine sanatını icra etmek isteyen eski ortaklardan birçoğu yine şahsi debbâğhanelerini kurdular.

XIX. yüzyıl ortalarına kadar eski usullerle üretim yapan İstanbul dışındaki debbâğhaneler yanında özellikle 1850'lerde Sakız, Sisam, Midilli, Edremit ve İzmir yöresinde küçük fabrikalar ve işletmeler de açılmıştır. Ancak genel olarak yeni teknik gelişmeleri takip edemeyen Türk dericiliği iç piyasaya yönelik küçük işletmeler olarak kalmıştır. Bu arada II. Mahmud devrinde kurulan Beykoz'daki deri fabrikası da faaliyetini sürdürdü ve Cumhuriyet döneminde Sümerbank'a bağlı bir devlet müessesesi olarak üretimde önemli bir yere sahip oldu. Öte yandan İstanbul'da yeni açılan fabrika ve işletmeler eski debbâğhanelerin yer aldığı Kazlıçesme'de toplandı. Fakat zamanla şehir içinde kalan bu semtte gayri sıhhi şartlar altında çalışan debbâğhaneler günümüzde Aydınlıköy'deki yeni modern tesislerine kavuştu. Yüzyıllar boyunca Osmanlı dericiliğinin ana merkezlerinin başında gelen Kazlıçesme bugün bir gezinti ve park yeri haline getirilmektedir. Cumhuriyet döneminde Türk dericiliği 1950'lerden itibaren ve özellikle 1970'ten sonra önemli gelişmeler gösterdi. Deri ve deri mallarını modern ihtiyaçlara göre üreten, ihracata yönelik çalışan büyük iş yerleri kuruldu. Bugün kaliteli bir işçilikle üretilen deri giyim sanayi eşyaları ihracatta önemli bir paya sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, *İstanbul Ahkâm Defteri*, nr. 2, s. 8, 11, 194; nr. 3, s. 371; nr. 4, s. 254, 272; nr. 8, s. 214; nr. 9, s. 42; nr. 18, s. 33; nr. 21, s. 172; BA, MD, nr. 41, s. 241; nr. 199, s. 63; nr. 203, s. 247; nr. 233, s. 120-121; BA, Cevdet-İktisat, nr. 53, 296, 418, 440, 701, 736, 940, 1074, 1079, 1282, 1472, 1889, 2151, 2215; BA, Cevdet-Sıhhiye, nr. 1371; BA, Cevdet-Belediye, nr. 936, 1215, 5699, 6366, 7595; BA, Cevdet-Askerî, nr. 26.836; BA, HH, nr. 26.005, 30.866; BA, BEO, nr. 1214; BA, İrade-Mesâil-i Mühimme, Karantina Nizamnamesi, nr. 2546; P. Belon, *Les Observations de plusieurs singularités et choses mémorables*, Paris 1589; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 615; M. Pouillet, *Nouvelles relations du Levant*, Paris 1668, II, 415; J. P. de Tournefort, *Relation d'un voyage du Levant fait par ordre du Roy*, Lyon 1717, II, 246; J. B. Tavernier, *Les Six voyages en Turquie en Perse*, Paris 1981, II, 159; Nüri, *Debbâğat*, İstanbul 1928, s. 47, 99, 139; Ronart, CEAC, s. 316; Ali Mazaharî, *La Vie quotidienne des Musulmans en Moyen Age*, Paris 1962, s. 269; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İhtimalî Tarihi*, Ankara 1971, II, 173; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, tür.yer.; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 279-282; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara 1985, V, 2, 102; R. Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yansında İstanbul* (trc. Mehmet Ali Kılıçbay — Enver Özcan), Ankara 1986, II, 76; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 80-81; a.mlf. — İlhan Şahin, "XV. Asrın İkinci Yansında Tokat Esnafı", OA, VII-VIII (1988), s. 295, 305; "Tevsiyetü'l-cild", *el-Muktefâ*, VI-VII, Beyrut 1881, s. 175; Balıkhâne Nâzırı Ali Rıza Bey, "Debbâğlar: 13. Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı", *Peyâm-ı Sabah*, İstanbul 31 Teşrinievvel 1337, s. 3; L. Fekete, "Osmanlı Türkleri ve Macarlar 1366-1399" (trc. Sadrettin Karatay), *TTK Belleten*, XIII/52 (1949), s. 700, 701, 710; Fr. Taeschner, "İslâm Ortaçağında Fütüvva Teşkilâtı", *İFM*, XV (1955), s. 23-24; Paul Wittek, "Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü", *TD*, sy. 17-18 (1962), s. 265; Neşet Çağatay, "Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler", *TTK Belleten*, LII/203 (1988), s. 493; Özer Ergenç, "18. Yüzyıl Osmanlı Sanayii ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", a.e., s. 521; R. Ekrem Koçu, "Debbâğhane", *İst.A*, VIII, 4042; *ML*, III, 577-578.

ZEKİ TEKİN

DERİ

(دری)

Bugünkü Farsça'nın temelini teşkil eden eskiden saray ve çevresinde konuşulan dil.

Derî kelimesi "saray" anlamına gelen **derbârın** hafifletilmiş şeklidir. Bu dilin ne zaman ortaya çıktığı tartışma konusudur. Eski İran hükümdarlarından Behmen-i İsfendiyâr, Cemşid ve Behrâm-ı Gûr zamanlarında icat edildiğini ileri sü-

Sultan Abdülaziz zamanında 1280 (1863) yılında yaptırılan deri fabrikasının kitabesi - Beykoz / İstanbul

